

EFECTUL DIVORȚULUI ASUPRA DEZVOLTĂRII ADOLESCENȚILOR

Corina Emy Ștefănescu

Abstract

A fi părinte singur devine o realitate obișnuită și în creștere în ultimele decenii, asistăm la o „normalizare socială” a divorțului, reducând efectele destabilizatoare asupra psihicului celor implicați. Totuși, nu într-o măsură suficientă încât să nu constatăm o creștere direct proporțională a dificultăților de adaptare la noua realitate familială.

Divorțul este cel mai adesea un proces care începe cu câțiva ani înainte de separarea legală și de cele mai multe ori implică conflicte între părinți, și continuă după separare, prin încercarea de adaptare la o nouă realitate. Cercetarea de față explorează efectele divorțului asupra relațiilor adolescentului, relațiile cu ceilalți, și relația cu sine, din perspectiva specialiștilor (profesori, consilieri, psihoterapeuți), și o evaluarea directă a factorilor selectați prin chestionare standardizate.

Concluziile arată atât efecte negative cât și pozitive asupra adolescenților: o creștere a agresivității (verbale și ostilității), o creștere a conștientizării emoțiilor, o scădere a generalizării, a standardelor și a stimei de sine, diferențiat în cazul celor care au părinți divorțați și/sau expuși conflictului interparental. Emoția de bază este teama de abandon în contextul separării și a conflictului interparental, amenințând și afectând securitatea emoțională, puntea de legătură a copilului cu lumea. Un rezultat îmbucurător al cercetării arată faptul că încrederea socială nu este afectată, adolescenții găsind suportul necesar din partea prietenilor sau în școală.

Literature review

Pe tema efectelor divorțului asupra copiilor, în literatura internațională de specialitate există sute, mii de studii și meta-studii, bazate pe cercetări, transversale, longitudinale, pe sute sau peste zece mii de subiecți.

Fosco și Bray (2016) centralizează în studiul privind conflictul interparental frecvent ca factor de risc pentru rezultatele negative ale copiilor și adolescenților, rezultate privind: adaptarea psihologică deficitară și rezultatele academice (Harold și colab., 2007), scăderea stimei de sine și a auto-eficienței (Fosco și Feinberg, 2015; Siffert și colab., 2012), variația considerabilă în ceea ce privește gradul de risc conferit și tipurile

de probleme dezvoltate în familiile caracterizate de relații interparentale discordante (de exemplu, Grych și colab., 2000), diferențe în experiențele subiective ale tinerilor în ceea ce privește conflictele părinților lor, nesiguranța emoțională (de exemplu, Cummings și colab., 2012; Davies și Cummings, 1994; Davies și colab., 2002), evaluările cognitive ale conflictelor parentale (de exemplu, Fosco și Feinberg, 2015; Fosco și Grych, 2008; Grych și Fincham, 1990; Grych și colab., 2003; Grych și colab., 2000), relația între autoculpabilizare și problemele de externalizare. (Fosco și colab., 2007, Atkinson și colab., 2009; Grych și Cardoza-Fernandez, 2001; Grych și colab., 1992, Grych & Fincham, 1993, Grych și colab., 1992, Fosco & Feinberg, 2015; Grych și colab., 2003, Fosco și Grych, 2007; Rhoades, 2008.)

Cele de mai sus sunt doar ca o exemplificare selectivă a granularității și complexității temelor abordate.

O constatare semnificativă notată din 1994 de Amato, care a reieșit din meta-analizele realizate, se referă la **variații ale efectelor divorțului în funcție de anul în care a fost efectuat studiul**, și notează că studiile mai vechi relevă diferențe mai mari între copiii din familii divorțate și cei din familii intacte decât studiile efectuate mai recent:

În primul rând, pe măsură ce divorțul a devenit mai frecvent, atitudinile față de divorț au devenit mai acceptabile, astfel încât copiii se simt probabil mai puțin stigmatizați. În mod similar, numărul tot mai mare de divorțuri face mai ușor pentru copii să obțină sprijin din partea altor persoane aflate în situații similare.

În al doilea rând, deoarece barierele juridice și sociale la dizolvarea căsătoriei erau mai puternice în trecut, cuplurile care au obținut un divorț cu câteva decenii în urmă au avut probabil probleme mai grave și au experimentat mai multe conflicte înainte de separare decât unele cupluri care divorțează în prezent. Astfel, copiii părinților divorțați în trecut, puteau să fi fost expuși pe timp mai îndelungat la medii familiale disfuncționale cu niveluri mai ridicate de conflict.

Ulterior constatărilor lui Amato putem privi dintr-o perspectivă și mai largă, deoarece studiile ultimilor 20-30 de ani adaugă noi dimensiuni fenomenului cercetat: pe lângă factorii de vârstă, sex, disponibilitate parentală, conflict interparental, economici ș.a.m.d. cu efecte asupra nivelului de agresivitate, nesupunere, depresie, anxietate, comportamentului riscant, rezultatelor academice, sănătății fizice, cercetătorii au căutat să pătrundă în culisele mecanismelor psihice, a emoțiilor (respectiv, a securității emoționale, a atașamentului), a cogniției (a modului în care copii percep și înțeleg contextul

divorțului), a comportamentului (respectiv, a sistemului adaptativ de apărare socială dezvoltat de copii).

Elaborarea teoriei securității emoționale are la bază o harta complexă de variabile, precum putem vedea în ilustrația de mai jos (Figura nr. 1), fiind imposibil să menționăm volumul de lucrări care abordează individual și în corelație fiecare componentă:

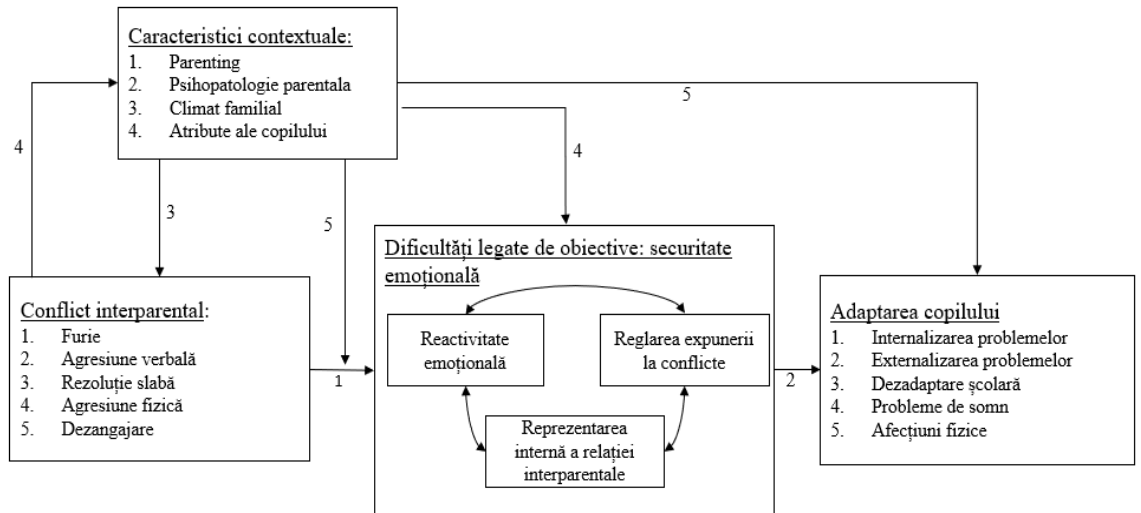

Figura nr.1 Ilustrarea stadiului literaturii de specialitate, teoretice și empirice, cu privire la principalele căi și constructe care stau la baza teoriei securității emoționale

sursa: Davies & Martin, 2013, p. 1436

În mod similar, conceptul sistemului de apărare socială se bazează pe rezultate ale studiilor etologice ale sistemelor de explorare, afiliere și îngrijire, corelarea acestora cu competențele dezvoltate – vezi Figura nr. 2

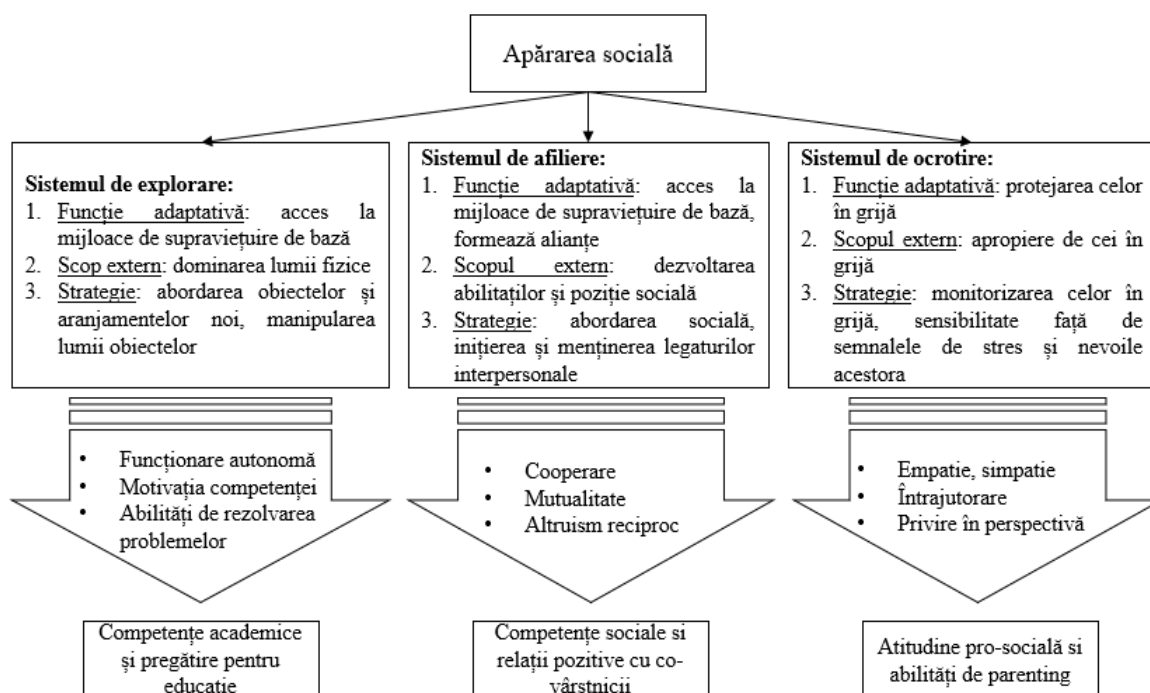

Figura nr. 2 un model care ilustrează modul în care sistemul de apărare socială influențează competența copiilor prin alterarea funcționării sistemelor etologice care organizează motivele și comportamentele de abordare.

Sursa: Davies & Martin, 2013, p.1439

Privind către o integrare a acestor două teorii, urmărind corelarea profilelor TSE cu SAS, ilustrat în Tabelul nr. 1, putem deduce, ușor, dificultatea urmăririi efectului unui factor „elementar” (precum reducerea timpului petrecut cu părinții, de exemplu) asupra conturării personalității copiilor.

Profil SAS	Proprietăți interparentale	Caracteristicile familiei	Atributele copiilor
Sigur	<ul style="list-style-type: none"> • Mânie neglijabilă sau moderată • Lipsa violenței sau agresivității • Competență parentale și stabilitate emoțională (e.g., rezolvarea problemelor, coeziune) 	<ul style="list-style-type: none"> • Atașament părinte-copil securizant • Receptivitatea părinților • Gestionarea emoțiilor părinților • Coeziune familială 	<ul style="list-style-type: none"> • Gestionarea eficientă a efortului • Capacitate ridicată de calmare • Predispoziție scăzută la stres • Capacitate de planificare și flexibilitate ridicată
Mobilizare	<ul style="list-style-type: none"> • Escaladarea furiei și ostilitate • Violență minimă sau moderată • Conținut legat de copii • O anumită capacitate rezolutivă 	<ul style="list-style-type: none"> • Implicare familială • Receptivitate moderată a părinților • Comportament "speriat" al părinților • Controlul psihologic al părinților • Atașament părinte-copil rezistent 	<ul style="list-style-type: none"> • gestionare scăzut al efortului • Predispoziție ridicată a stres • Capacitate scăzută de calmare • Impulsivitate ridicată • Abordare înaltă
Dominant	<ul style="list-style-type: none"> • Agresiune și ostilitate • Dezangajare și detașare • Emoție parentală vulnerabilă (de exemplu, îngrijorare, disforie) • Violență mică sau ușoară • Fără capacitate rezolutivă 	<ul style="list-style-type: none"> • Comportament parental "înpăimântător" • Lipsă de reacție și apatie părinților • Atașament evitant sau punitiv-controlant • Procesul coercitiv părinte-copil • Implicare în familie • Haos și instabilitate familială 	<ul style="list-style-type: none"> • Control scăzut al efortului • Predispusă la suferință scăzută până la moderată • Impulsivitate ridicată • Predispus la furie mare • Îndrăzneală mare
Demobilizare	<ul style="list-style-type: none"> • Escaladarea furiei și ostilitatea • Violența și agresivitatea • Conținutul legat de copii • Coercitivitate și volatilitate • Fără capacitate rezolutivă 	<ul style="list-style-type: none"> • Alianța părinților împotriva copilului • Lipsa de reacție a părinților • Potențial ridicat de abuz parental • Comportamentul părintelui "înpăimântător" • Intoleranța părintelui față de exprimarea emoțiilor • Atașament dezorganizat 	<ul style="list-style-type: none"> • Inhibiție ridicată a comportamentului • Impulsivitate scăzută • Control moderat al efortului • Sensibilitate scăzută la recompense

Tabelul nr. 1. Scurt rezumat al precursorilor sistemului de apărare socială profile de securitate profile de securitate

Sursa: Davies & Martin, 2013, p 1445

Oare cercetătorii au ajuns la un trunchi comun al problemelor prea vast și complex pentru a putea fi cuprins și abordat practic? Posibil. Poate că conglomerarea unor concepte vaste este provocatoare, însă este fascinant de urmărit cum aspecte primare de dezvoltare filogenetică, precum nevoia de siguranță, afiliere, combinate cu funcțiile familiei, cu condițiile individuale de mediu, cu sistemul personal de percepții, înțelegere și emoții duc la câteva categorii de comportamente. Dificultatea este identificarea acelu

factor, care din multitudinea lor este determinant, sau asupra cărora se poate acționa pentru îmbunătățirea situației fiecărui individ.

După parcurgerea cercetărilor menționate, putem spune că efectele directe, vizibile și observabile, ale divorțului se pot reduce aceleași, studiate acum 50 de ani (efecte economice, academice, tulburări de internalizare/externalizare ș.a.m.d.). o întoarcere circulară, dar cu mai multă cunoaștere și înțelegere profundă.

Este adevărat că s-au realizat meta-corelații pe diferite paliere, dar singura concluzie, corelație directă, pe plan emoțional și cognitiv este că aceleași structuri psihice îi va fi complexă adaptarea și dezvoltarea în cazul divorțului părinților.

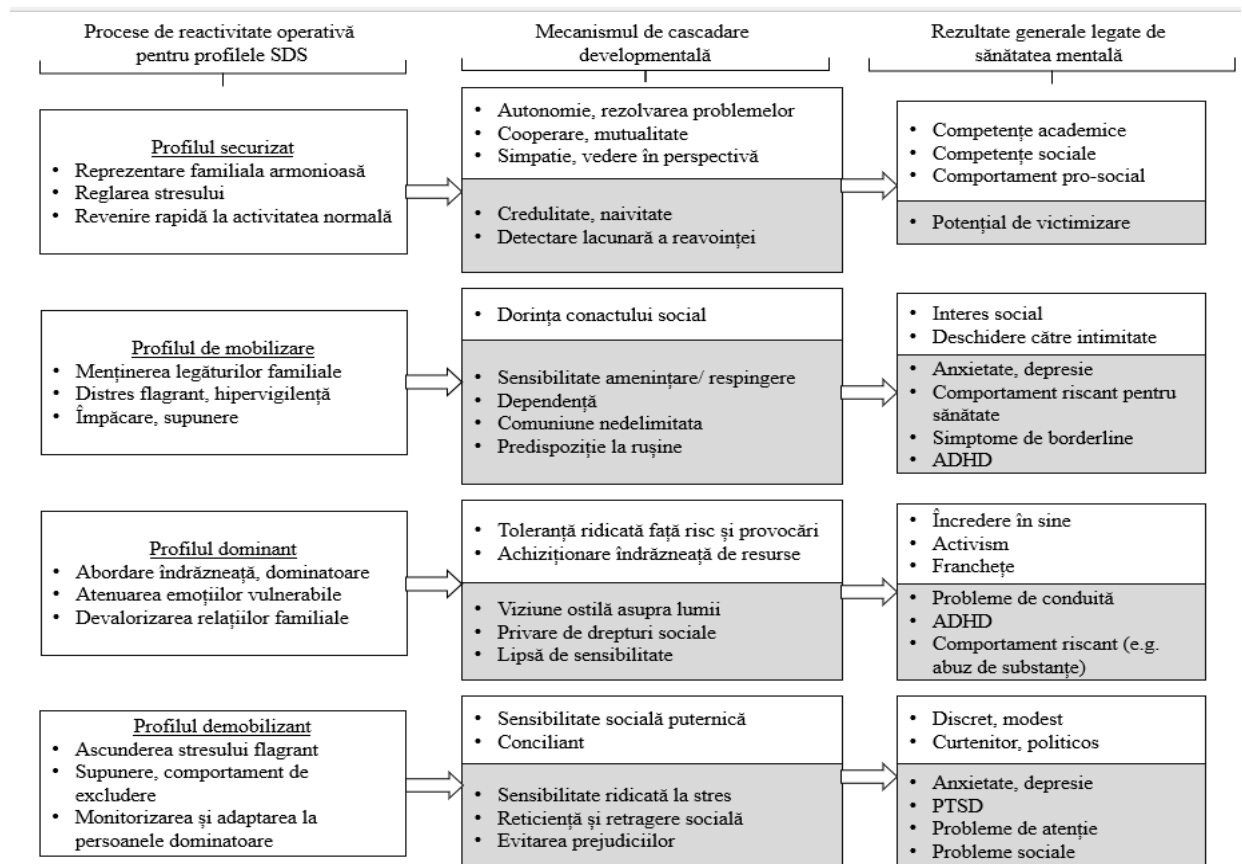

Figura nr. 3 - modele care descriu tiparul distinct al mecanismelor de dezvoltare în cascadă și tulburările psihice asociate fiecărui profil SAS

Sursa: Davies & Martin, 2013, p. 1452

Dacă ne îndreptăm atenția către spațiul științific românesc, nu se găsesc studii făcute local, ci multe informații bazate tot pe concluziile cercetărilor din literatura internațională. Întâlnim multe articole, scrise, sau preluate în mare parte de psihologi pe propriile site-uri sau pe agregatoare, pentru părinții care se gândesc la divorț, și sunt preocupați de felul în care copiii ar primi vestea, fie pentru cei deja separați, și care

conștientizează că separarea de partener a avut efecte asupra copilului/copiilor. Aspectele cele mai frecvent menționate în aceste articole sunt dificultățile financiare, (in)consecvența în educație, necesitatea comunicării despre divorț. (<https://noriel.ro/blog/familia-monoparentala-si-provocarile-ei>)

Alte materiale din literatura noastră au ca temă principală aspectele sociale, descriptiv-structurale ale familiei, evoluția acesteia, agresivitatea domestică.

Metode si instrumente

La cercetare au participat, pe de o parte, cinci specialiști din domeniul psihologiei și educației, care, prin activitatea desfășurată au putut observa și discuta cu adolescenții aspecte de comportament, schimbări în mediul familial, modul de integrare cognitivă și emoțională a acestora, și au avut oportunitatea de a-i însoți, atât într-un cadru formal (al cabinetului), cât și mai puțin formal (prin disponibilitate, sprijin, în mediul școlar). Specialiștii au participat la o cercetare calitativă pe baza pe interviuri semi-structurate în ghiduri de interviu, iar factorii relevanți selectați au fost testați ulterior, printr-o cercetare cantitativă.

Astfel, pe de altă parte, au participat la cercetarea cantitativă un lot de 64 adolescenți, elevi sau studenți al unor instituții de învățământ din București și județul Ilfov. Am urmărit subiecți din diferite tipuri de familii (mono- și bi-parentale, conflictuale și armonioase), cu venituri medii și peste medie, preocupate de dezvoltarea academică și socială a copiilor. Am vizat adolescenți din toate ariile de vârstă, de la 12 ani și până la perioada de adolescență târzie – 19-22 ani. Subiecții au răspuns la un chestionar constituit din scale, precum: scala agresivității, a suportului social perceput, auto-acceptare, conștientizarea emoțiilor, atitudinea față de sine și stima de sine.

Rezultate

Este de remarcat faptul că deși divorțialitatea și problemele psihice în rândul copiilor/adolescenților sunt în creștere, nu la fel se întâmplă și cu numărul celor care apelează la ajutor. Adolescenții ajung în terapie destul de târziu, după divorț, când frământările lor au ajuns să se manifeste în rezultate sau comportament (note mici, tristețe, retragere), când devin ușor observabile de către părinți, și când aceștia, la rândul lor, sunt pregătiți să le vadă. Sau, ajung mai târziu, la maturitate, când au propriile probleme în relații. O particularitate a adolescenților este aceea că vor să discute atunci când au problema, nu la următoarea ședință programată, până la care își vor fi reprimat emoțiile,

gândurile. Astfel, preferă să discute cu cadrele didactice, consilierii școlari pe care îi cunosc și care pot fi abordabili și în afara unui cadru terapeutic.

Toți interlocutorii au subliniat, repetat, că adolescenții trebuie să audă, repetat, că divorțul, conflictul părinților, ține doar de adulți, de legătura soț - soție, nu este vorba de ei, de relația părinte-copil. Chiar dacă înțeleg (cognitiv), le este greu să accepte (emoțional) destrămarea realității familiare, așa cum o știau.

Toți respondenții au observat **diferențe de comportament, de atitudine între adolescenții proveniți din familii unite versus cei din familii monoparentale** (ca urmare a divorțului). Acestea țin de contextul divorțului, personalitatea copilului (de condițiile de mediu de până în momentul separării), dar și de orientarea terapeutului sau consilierului. „Diferențele pot varia de la dificultăți de adaptare din sfera emoțională sau probleme de comportament, până la tulburări de tipul anxietății sau depresiei. Depinde foarte mult și de contextul în care a avut loc divorțul.”

Indiferent de vârstă, copilul simte că are un rol în procesul divorțului, al separării. Depinde de vârstă, de personalitatea fiecăruia, dar au nevoie să aibă un rol. Adolescenții nu acceptă mai ușor decât cei mai mici situația. Înțeleg, mimează că sunt bine, că au propria viață, preocupări, dar e vorba de resemnare, nu acceptare.

Aceste aspecte se manifestă prin diferite aspecte comportamentale, precum negare și revoltă - nu neapărat pentru a schimba starea de fapt, ci pentru a fi văzuți: pentru că au ajuns pe planul doi, și pentru că „dacă fac ceva rău, părinții se vor uita la mine, și vor vorbi unul cu altul, va fi un moment în care nu se mai ceartă”. Ei cred că astfel îi unesc să fie sau să facă ceva „împreună”; sau își asumă preponderent fie rolul de salvator, prin implicare excesivă în procesul de divorț, fie rolul de victimă, manifestându-se prin izolare și retragere socială exagerată. Unii dintre ei își atribuie vina pentru situația familială;

Cei care apelează la terapie, (cei ai căror părinți sunt conștienți de implicații), se resemnează, dar nu accepta situația. Cei mai mari, recunosc, retrospectiv, că „până acum ceva timp speram să se împace... plângeam... de ce?... de ce ai mei?... sigur că eu sunt de vină, că nu sunt ok!”. Ei au nevoie de timp să conștientizeze că divorțul nu este din vina lor și responsabilitatea lor, trebuie să audă că nu este despre ei, ci despre relația dintre părinți;

Pentru cei expuși la un înalt nivel de conflict interparental și în funcție de cum le este prezentată separarea, divorțul aduce o simplificare, o limpezire a dinamicii conflictuale. Mai mult, în cazuri de abuz, divorțul este primit cu ușurare.

În ceea ce privește **agresivitatea**, toți respondenții remarcă o creștere a agresivității/ impulsivității, dar nu și o diferențiere a implicării în bullying!

Cazurile întâlnite relevă următoarele particularități divorțul civilizat poate să nu ducă la agresiune; adolescenții sunt impulsivi, răbufnesc ușor, au mai multe tensiuni intra psihice, și se manifestă preponderent prin agresivitate verbală; în special în cazul celor expuși la conflict interparental se remarcă ostilitate, agresivitate verbală (sarcasm, ironie, chiar auto-ironie pentru mascarea durerii). Uneori, manifestată și prin retragere, altele prin rebeliune față de reguli și autoritate. Consum de alcool/ droguri. Părăsirea căminului la 18 ani. Delicvență.

Se observă o diferențiere în manifestarea agresivității: fetele sunt mai agresive decât băieții. Posibil, pentru că se închid, se abțin, rabdă, nu-și descarcă frământările, acumulează tensiuni mai mari, astfel ca ajung la răbufniri, ostilitate. Băieții recurg la un limbaj și/sau semne injurioase, descărcându-se treptat, fără vârful de răbufniri violente;

În cazul aspectelor **privind integrarea socială**, implicarea, retragerea lor din activitățile sociale: toți respondenții au menționat **auto-stigmatizarea**, însoțită de grade diferite de retragere socială, și anxietatea derivată din necesitatea reclădirii reperelor, a eului social. Se auto-diferențiază față de ceilalți, trăiesc experiența pierderii cu vinovăție („dacă am pierdut ceva, eu sunt de vină că am pierdut”); este posibil să le fie rușine să vorbească de divorțul părinților, însă pe măsură ce descoperă alți tineri în situații similare, încep să discute, și să realizeze că nu este vorba despre ei, ci despre părinți. Își construiesc o rețea de sprijin: nu au o problemă cu stigmatizarea din partea prietenilor, colegilor. Între ei nu se pune aceasta problema, se susțin, se alcătuiesc rețele de susținere. Însă stigmatizarea poate veni din partea adulților, a părinților celorlalți copii!

Cum le este afectată **încrederea în oameni**? Sunt înclinați să aibă relații deschise cu alți adulți, sau sunt distanți, prudenți? Toți respondenții au remarcat o scădere a încrederii în oameni, concomitent cu amplificarea nevoii de sprijin. **Au nevoie de un spațiu în care să se poate re-defini, fără a fi acaparați în dinamica conflictului** – fapt des întâlnit în dinamica relației cu familia extinsă. Încrederea în prietenii/relațiile existente nu sunt afectate. Caută atenția adulților pe care proiectează părintele lipsă (de ex. un profesor de fizică poate fi identificat cu o figură paternă. Petrec multe ore la școală, își observă, caută să relaționeze cu anumiți profesori). Dar... manifestă un atașament dezorganizat și cu adultul-figura parentală-surogat. Doar aparent este un atașament sigur.

Simt nevoia de a vorbi. Dar sunt momente. De exemplu vor să anunțe că au o problemă/ situație, și atât. Apoi revin, după un timp, când tensiunea crește, se acutizează

din nou nevoia de a vorbi, și se simt în siguranță să se dezvăluie. Unii nu vorbesc în familia extinsă de probleme, nu vor să fie angrenați în tabere și păreri. La dirigintă, de exemplu, nu vin ca la salvator, ci doar pentru că trebuie să se destăinuie, într-un spațiu sigur, știind că nu li se cere să acționeze în vreun fel (respectiv, să-și manifeste ostilitatea față de cealaltă „tabără”, sau să-și reconsidere emoțiile, fiind „nepotrivite”).

Sindromul „divorțului netratat” la timp, are implicații mai ales în viitoarele relații. Apar sentimente de deznădejde, gânduri anxioase cu privire la partener, mai ales dacă tânărul se identifică excesiv cu unul dintre părinți. Din nou, este foarte important ca adolescentul să înțeleagă faptul că divorțul nu este despre el, despre rolurile de soț și soție. Rămân cu modelul separării. Își pierd încrederea în părinți, în trăinicia unei relații.

Chiar dacă înțeleg, nu înseamnă că știu cum să gestioneze situația: se văd neputincioși, că nu pot interveni. Se simt diferiți, și caută să fie ca ceilalți, motiv pentru care rezonează cu alți copii cu părinți divorțați. Ca adolescenți, au avantajul de a înțelege divorțul. Dar nu înseamnă că au și resurse de a rezolva problemele, emoțiile atașate.

Auto-eficacitatea poate să nu fie afectată când nu consideră că cele întâmplătoare sunt din vina lor (sunt în curs de individualizare, separare de părinți). Dar, în funcție de modul propriu de gestionare a divorțului, caută să-și redefinească valorile, împrumutându-le din grupul de referință. Dar nu adera la ele pentru că le plac sau li se potrivesc, ci să facă precum ceilalți, să fie acceptați, și până la urma, în „lipsă de altceva, orice e bun”. (cei din familii stabile, testează și ei, dar revin mai repede către valorile deprinse).

Adolescenții **oscilează între fuga de emoții și maturizarea emoțională** mediată de procesul separării. Problemele emoționale intervin independent de divorț, adolescenții au dificultăți în general. Turbionul emoțional poate duce la maturizare: aplecarea asupra lor, conștientizarea lor și a mecanismelor acestora. Sunt forțați să-și îndrepte privirea către ei, și atunci se auto-analizează. Sentimentul vinovăției este constant, dar îl identifică și conștientizează doar ajutați. Intră în contact cu emoții, dar nu cu ale lor!... le percep și le identifică pe ale celor din jur, sunt foarte empatici, îi susțin pe ceilalți în situații asemănătoare...: „am o soră mai mică cu care îi auzim pe părinți cum se ceartă, în noapte. Am simțit de multe ori să mă duc peste ei, să îi întreb care e adultul în casă. Da, eu ar trebui să înțeleg, căci am o vârstă. Dar sora mea nu înțelege, și plânge...”;

În ceea ce privește **stima de sine**, Aspectele observate de către respondenți indică o influență parțială și contextuală asupra stimei de sine: de exemplu, gândurile și emoțiile cu care se confruntă pot fi neplăcute, nu se simt confortabili cu acestea, devin distrași de

la activitatea școlară, scade nivelul rezultatelor, și, **în cascadă, le va fi afectată stima de sine.**

Adolescenții sunt mai afectați în dinamica conflictului interparental, până la divorț, datorită vinei și neputinței de a face ceva. Unii tind să se auto-stigmatizeze, să își atribuie singuri eticheta de copil de părinți divorțați, sau resimt rușine, considerând divorțul părinților un eșec personal;

Studiul confirmă observațiile specialiștilor: se remarcă o creștere a agresivității, adolescenții devin mai impulsivi, răbufnesc mai ușor datorită tensiunilor intra psihice, manifestându-se preponderent verbal, iar gestionarea agresivității depinde de modelele de coping deprinse în copilărie. În cazul unui conflict între părinți, agresivitatea copilului este reflectarea comportamentului acestora, dar ridică și întrebări de corectitudine, de trădare, gelozie, suspiciune— și remarcăm o diferență semnificativă a **factorului ostilitate**, și mai accentuată în cazul părinților care nu mai comunică.

Nu au fost identificate diferențe în suportul social preceput: acest rezultat corespunde faptului că în cercetarea calitativă s-a subliniat nevoia adolescenților de a fi ascultați, că își caută sprijin din partea cadrelor didactice/al consilierilor, și că beneficiază și de suportul colegilor, prietenilor, care la rândul lor au părinții divorțați. De asemenea, consideram că este de fapt o confirmare a faptului că adolescenții cu părinții divorțați găsesc suportul social, primesc ajutorul de care au nevoie, dezvoltă un atașament, alianțe de încredere, integrându-se social, similar adolescenților cu părinții căsătoriți!

Adolescenții cu părinții divorțați sunt mai conștienți de propriile emoții decât cei care au părinții căsătoriți. De asemenea, adolescenții cu părinții divorțați au standarde mai puțin înalte decât cei care au părinții căsătoriți. Acest aspect se poate corobora cu faptul că din interviuri s-a desprins faptul că în dinamica divorțului, atenția părinților este asupra propriilor dificultăți, mai puțin asupra prezentului și viitorului copiilor.

Adolescenții cu părinții divorțați au un grad mai mic de generalizare decât cei care au părinții căsătoriți, similar și cei cu părinți în conflict. Acest aspect nu a fost surprins în cadrul interviurilor, este posibil să se datoreze trecerii prin experiențe diferite, și astfel, adolescenții să facă diferențieri, și să fie mai atenți la particularitatea elementelor din jur?

Stima de sine prezintă o variație semnificativă în cazul unui CIP, dar nu și grupele constituite în funcție de divorț! Conflictul dintre părinți, posibila identificare a adolescentului cu unul dintre aceștia ar putea explica acest rezultat, precum și soluționarea, finalizarea prin divorț a unei situații conflictuale intra-psihice.

Concluzii

- Cercetările evoluează, efectele și factorii sunt operaționalizați din ce în ce mai detaliat, fără a se ajunge la o generalizabilitate practică –acestea sunt încă la un nivel teoretic, aplicabilitatea în practica terapeutică fiind încă dificilă.
- Important: adolescenților nu li se poate spune de prea multe ori ca divorțul este o separare a părinților, nu ruptura relației părinte –copil
- Auto-învinovățirea și teama de abandon sunt gânduri și emoții constante
- Chiar dacă inteleg, emoțional, nu știu să gestioneze situația : adolescenții par mai independenți, dar au nevoie de suport emoțional mai mult decât oricând!
- Relația dintre părinți și relația cu copiii modelează felul în care aceștia își proiectează viitoarele relații, capacitatea de a relaționa
- Adolescenții cu părinți divorțați se auto-stigmatizează mai mult decât sunt stigmatizați.
- Divorțul nu este un proces doar al adulților, copiii, adolescenții nu pot interveni, dar au nevoie de ajutor, fără a fi atrași în tabere!
- Cel mai apropiat ajutor poate veni de la profesori și consilierii școlari –dovadă sunt rezultatele de față: contrar așteptărilor, adolescenții cu părinți divorțați nu percep diferit suportul social față de colegii cu părinți căsătoriți.
- Dezvoltarea potențialelor efecte pozitive pot fi utilizate resurse valoroase în dezvoltarea personalității.

Dezvoltarea adolescenților nu este afectată ca direcție, dar, divorțul părinților adaugă un plus de dificultate într-o perioadă de dezvoltare contradictorie și provocatoare în sine.

Bibliografie

Amato, P. (1994). *Life-Span Adjustment of Children to Their Parents' Divorce. The Future of Children, Vol. 4, No. 1, Children and Divorce*, pp. 143-164. [Online] Disponibil pe < <https://www.jstor.org/stable/1602482> > pagina web [Accesat la data de 25.03.2022]

- Children's Mental Health. (2022). *Data and Statistics on Children's Mental Health*. [Online] Disponibil pe < <https://www.cdc.gov/childrensmentalhealth/data.html> > pagina web [Accesat la data de 25.03.2022]
- Cummings, E. M., Davies, P. T. (2010). *Marital Conflict and Children's Emotional Security in the Context of Parental Depression*. *Journal of marriage and the family*, 70(3), 684–697. [Online] Disponibil pe < <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2008.00514.x> > pagina web [Accesat la data de 25.03.2022]
- Cummings, E. M., Davies, P. T. (1994). *Children and marital conflict: The impact of family dispute and resolution*. *Child and Adolescent Social Work Journal* 16, 413–414. [Online] Disponibil pe < <https://doi.org/10.1023/A:1022351930276> > pagina web [Accesat la data de 25.03.2022]
- Davies, P. T., Cummings, E. M., Winter, M. A. (2004). *Pathways between profile of family functioning, child security in the interparental subsystem, and child psychological problems*. [Online] Disponibil pe < https://www.researchgate.net/publication/8123676_Pathways_between_profiles_of_family_functioning_child_security_in_the_interparental_subsystem_and_child_psychological_problems > pagina web [Accesat la data de 25.03.2022]
- Davies, P. T., Martin, M. J. (2013). *The reformulation of emotional security theory: The role of children's social defense in developmental psychopathology*. Cambridge University Press. [Online] Disponibil pe < <https://www.cambridge.org/core/journals/development-and-psychopathology/article/abs/reformulation-of-emotional-security-theory-the-role-of-childrens-social-defense-in-developmental-psychopathology/4865A2DD087EE61502FDA0BE9C41C4E6> > pagina web [Accesat la data de 25.03.2022]
- Fosco, G. M., Bray, C. B. (2016). *Profiles of Cognitive Appraisals and Triangulation into Interparental Conflict: Implications for Adolescent Adjustment*. [Online] Disponibil pe < <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4980208/> > pagina web [Accesat la data de 25.03.2022]